

SUPPLEMENT

The Obligation to Acknowledge and Give Thanks and to Recite הלל on חנוכה

זצ"ל, Rabbi Shlomo Zalman Auerbach,

מנחת שלמה ח"ב סימן נד – חיוב הודאה והלל בחנוכה

ערכין י' ע"א, שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל: שמונה ימי החג, ושמונה ימי חנוכה וכו'. מאי שנא בחג דאמרינן כל יומא ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומא? דחג חלוקין בקרבנותיהן, דפסח אין חלוקין. שבת דחלוקה בקרבנותיהן לימא? לא איקרי מועד. ראש חודש דאיקרי מועד לימא? לא איקדיש בעשית מלאכה וכו'. והא חנוכה דלא הכי ולא הכי וקאמר, משום ניסא. והנה דברי הגמ' הם רק לבאר טעם עצם אמירת הלל בחנוכה משום ניסא, אבל לא נתבאר למה "גומרים" בכל שמונת ימי חנוכה. וכמו שבארה הגמרא הטעם למה שגומר בשמונת ימי החג כיון שמחלוקין הימים בקרבנות משא"כ בפסח. וא"כ בחנוכה שכל הימים שוים מ"ט גומרים בכל השמונה? וכתבו (התוס' בתענית כ"ח ע"ב בד"ה ויו"ט), דכל הח' ימים היה הנס נתגדל ע"י"ש. ובאבודרהם כתב מפני שחלוקין במספר הנרות. ונראה שכונתו דכמו שתיקנו ענין של מהדרין בנרות כנגד מספר הימים, מאותו הטעם תקנו לגמור ההלל בכל יום. ועדיין התירוץ קצת דחוק.

ועוד יש להבין (דהתוס' בסוכה מ"ו ע"א) שאלו למה אין מברכים שהחיינו על אמירת הלל כמו על קריאת המגילה? ובר"ן שם תירץ וז"ל והלל של ב' ימים טובים אע"ג דתלוי בזמן כיון שתיקנו לומר על כל צרה וצרה שלא תבוא אין זמנו קבוע. ע"כ, כלומר דאין זה חשיב כבא מל' יום לל' יום. ולכאורה הרי ההלל שאומרים בחנוכה הוא משום הנס ואיננו אותו ההלל שאומרים בכל חג, והנס של חנוכה הוא דבר הבא משנה לשנה; וא"כ אמאי לא מברכין שהחיינו על ההלל בחנוכה, כיון שהיא תקנה מיוחדת משום נס הנרות, וכמו שבשמיני עצרת אומרים שהחיינו אע"פ שכבר אמרו בליל א' דסוכות והוא סמוך לסוכות והיינו מפני שהוא חג בפני עצמו.

והנה לפמ"ש"כ (התוס' בסוכה ל"ח ע"א) דנשים פטורות מהלל של חג הסוכות ועצרת משום דמצוה שהזמן גרמא, ורק בהלל שבליל פסח נשים חייבות משום דעל הנס הוא בא ואף הן היו באותו הנס, וא"כ מאותו הטעם היו צריכים להתחייב גם באמירת הלל דחנוכה וכמו דחייבות בהדלקת נר חנוכה. ומהרמב"ם פ"ג מחנוכה הלכה י"ד לכאורה משמע דנשים

פטורות, דכ' "ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה, עונה אחריהן מה שהן אומרים" והוא ממתני' דסוכה ל"א: הטעם הואיל ואינו מחויב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובתן. והגאון ר' שלמה כהן ז"ל מוילנא (הובא בשדי חמד מערכת חנוכה אות ט' סק"ב) כתב לחדש דנשים באמת חייבות בהלל דחנוכה, אך כמו שבתפילה אע"ג שנשים חייבות הן יוצאות בתפילה אחת כך גם באמירת הלל אין הם חייבות לומר את כל ההלל אבל הן חייבים במזמור אחד להודות ולהלל. אולם צ"ע בחידושו שהרי בימים שמדלגין ואין אומרים את ההלל הוא משום שמצד הדין פטורים מהלל אבל הכא דשפיר חייבות בהלל כמו האנשים לא מסתבר שהנשים מדלגות.

ולכן נלענ"ד דהדלקת נר חנוכה היא עצמה ההודאה וההלל. כלומר שע"י זה יתן אל לבו להודות לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו בנצחון המלחמות. וכמו שאומרים בנוסח "הנרות הללו וכו' על התשועות ועל המלחמות וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל". ולא נזכר כלל נס פך השמן משום שאין ההדלקה באה כזכר לנס פך השמן; כי לא מצינו בשום מקום להודות לה' לדורי דורות עבור זה שעשה הקב"ה נס כדי שיוכלו כלל ישראל לקיים מצוה. ובמס' סופרים שהובאה בהגהות מיימוני ובב"ח הגירסא שמברכין להדליק ומיד אומר הנרות הללו ואח"כ מברך שעשה נסים ומדליק, והוא כדי שידע לכוין על נס הישועה ונצחון המלחמה. ואפי' לדין שאין נוהגים כך הוא משום שלא תקנו לאמרו אלא בשעת ההדלקה ממש ולא לפניו. וגם יתכן דכיון שקיי"ל כבתה אין זקוק אין טעם לתקן את האמירה לאחר ההדלקה כיון שאם מיד כבתה כבר נגמרה המצוה [והרמב"ם ועוד ראשונים סוברים שאפי' אם מדליקין עליו בביתו ויצא ידי המצוה מ"מ חייב גם לראות נר חנוכה ולברך שעשה נסים, ועי' (במ"ב סי' תרע"ו בשעה"צ סק"ג) שהביא מהמאירי דמי שאין לו להדליק ואינו במקום שאפשר לו לראות יש אומרים שמברך לעצמו שעשה נסים ושהחיינו. והוא משום דעיקר המצוה היא להודות ולהלל]. וזהו מה שאומרים בנוסח על הנסים בתפילה ובבהמ"ז בסיום ההזכרה של הנסים והישועות "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול", ואין אומרים להדליק נרות ולהודות. ומשום שכל עיקר ההדלקה היא להודות ולהלל ולפרסם נס הישועה וההצלה.

גם חושבני שאם אחד סומך על מה שמדליקין עליו בביתו ואינו נותן אל לבו להודות ולהלל, אף שקיים מצות הדלקה מ"מ עיקר טעם ההדלקה הוא לראותן כדי להודות ולהלל וזה לא קיים. וגם המדליק נרות בזמנו ואינו נותן אל לבו להבין שההדלקה היא להודות ולהלל ואפי' אם יודע שאסור ליהנות חסר לו העיקר, הואיל ועיקר התקנה היתה על הלל והודאה לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו. ואין זה דומה לקריאת המגילה שיוצא גם אם אינו מבין, מפני שהתם הוא מספר את הנס אבל אם מדליק ואינו יודע למה הוא מדליק חסר לו את העיקר

ורק ידי חובת מעשה ההדלקה יצא מפני שלמעשה כבר הדליק.

ומכיון שזהו עיקר התקנה שפיר חייבות גם נשים בהדלקת נר חנוכה כאנשים שגם הם צריכות להודות וכמו שאמרו בגמרא הטעם שאף הן היו באותו הנס כלומר גם ההצלה ע"י המלחמות (ומוכה כדברינו מקושית הראשונים הנ"ל למה גומרים ההלל כל ח' ימי החנוכה ונאמרו תירוצים שונים ואם נאמר שעיקר התקנה שקבעו שמונת ימי חנוכה להודות ולהלל אמירת ההלל אין מקום לקושיתם). ואפשר שמטעם זה גם נהגו להדליק בביהכנ"ס בברכה אע"פ שהוא רק מנהג ולא מצוה. ולא מצינו שמברכים על מנהג חוץ מאמירת הלל בר"ח דהוא כמש"כ שההדלקה היא כאמירת הלל. וגם ניחא לפ"ו מה שמדליקין בליל כ"ה, דיש מקשין כיון שנחו בכ"ה הרי הדלקת המנורה היתה רק בערב שהוא ליל כ"ו (מלבד לדעת הרמב"ם שהדליקו גם ביום), כיון שעיקר תקנת ההדלקה הוא על נס ההצלה שהיה ביום כ"ה.

אבל אמירת ההלל בשמונת ימי החנוכה אינה על מה שקרה באותו הזמן, רק תיקנו נביאים שבכל מועד שאסור במלאכה, וגם אם שבת היה נקרא מועד היו צריכים לומר הלל הואיל ואסור במלאכה כמבואר בגמ' ערכין הנ"ל, וגם בכל יום שבו נגאלו אבותינו צריכים לשמוח בה' באמירת ההלל וכמבואר בפסחים קי"ז ע"א. וזהו מה שאמרו בגמ', בשבת כ"א ע"ב, לשנה אחרת קבעום ועשאוים לימים טובים בהלל והודאה, כלומר שעשו את אותם הימים לפרק שבו חייבים לשמוח בה', אף שההלל עצמו אין בו שום זכר לאותם הנסים אשר חייבים להודות ולהלל ע"י ההדלקה ונביאור הלשון עשאוים "לימים טובים" היינו כי יום שיכולים לומר בו הלל נקרא "טוב". וכמו שאמרו בסנהדרין ל"ט ע"ב דיהושפט אמר רק הודו לה' כי לעולם חסדו ולא אמר כי טוב. וכשאנו אומרים הודו לה' כי טוב ה"ז נקרא ימים טובים להלל והודאה]. וכיון שכך כמו שנשים פטורות מהלל של סוכות ועצרת כך גם של חנוכה מפני שזה רק זמן גרמא; כלומר זמן זה עשאוהו ליום שחייבים לומר בו הלל [משא"כ אמירת ההלל בליל פסח כיון שזהו ממש הלל המצרי ומספרים הענין של יציאת מצרים וגם תקנהו על סדר הכוסות לכן גם נשים חייבות בו]. ואמנם אם היינו אומרים שההדלקה היא רק זכר לנס פך השמן מסתבר שהיו צריכים לחייב את הנשים בהלל ולא בהדלקת הנרות, שאינם שייכים למצוה של הדלקת המנורה, ולא שייך כ"כ הלשון "אף הן" היו באותו הנס. אבל מכיון שההדלקה היא הודאה על ההצלה בחרו חכמים לחייב את הנשים בהודיה זו מפני שזה מזכיר הנס של חנוכה יותר מאמירת הלל שלא נזכר בו כל הענין של חנוכה.

ומובן לפ"ו מ"ש הר"ן דלכן אין אומרים שהחיינו על אמירת ההלל, דלא חשיב כבא מזמן לזמן, כיון שההלל של פסח הוא גם אותו ההלל של סוכות ושל עצרת וימים שנעשו בו נסים ואינו דוקא עבור יציאת מצרים, אלא משום תקנת נביאים לומר בכל מועד שאסור במלאכה

או ביום שנעשה בו נס. ולפיכך אין מקום לאמירת שהחיינו אפי' בהלל של חנוכה שהוא גם משום שעשאוהו לימים טובים שאומרים בהם הלל וכמו שאומרים בפסח ועצרת.

ומפני שעשו ימים אלו לימים טובים רק להלל והודאה ואינם ימי משתה ושמחה, שגם מגילת תענית נתבטלה, שפיר תקנו חכמים לומר ולגמור ההלל כל השמונה ימים משום שהם הימים המיוחדים להלל בלבד. וגם יתכן דאם אומרים על נס אומרים שפיר בכל הימים. וכיון שהיה אות מן השמים ע"י פך השמן שצריכים לשמוח שמונה ימים שפיר אומרים בכל יום, משא"כ ברגלים כל דיני התורה הם מחמת הרגל ואמירת ההלל הוא מפני שהוא רגל, וממילא נראה דמה שאמרו בגמרא ערכין הנ"ל "משום ניסא" כולל גם על זה על מה שגומרים כל הח' ימים, ובפרט שרק תקנו להלל והודאה.